

MODELI TRANZICIJE – DA LI BRZA ILI SPORA TRANZICIJA

MODELS OF TRANSITION - TO DO TRANSITION FAST OR SLOW

Prof. dr Mladen Bodiroža
Ekonomski fakultet u Brčkom

Apstrakt. U ovom radu autor analizira ključne modele zemalja u tranziciji i intenzitet prelaska prema tržišnoj ekonomiji. To su, u stvari, procesi pomjeranja od birokratski kontrolisanih ekonomija prema zakonomjernostima tržišta. Ovo se odnosi na skoro sve zemlje koje su nakon Drugog svjetskog rata prihvatile socijalističku ili komunističku ideologiju sve do 1989. godine odnosno rušenja Berlinskog zida i ujedinjenja Zapadne i Istočne Njemačke. To je bio početak kraja socijalističkog sistema i podjela na kapitalistički i socijalistički sistem, što je uslovalo završetak hladnog rata. Jedno od centralnih pitanja u ovom radu je : "Da li brza ili spora tranzicija"? Ovo je veoma kontraverzno i složeno pitanje i skoro da nijedno drugo koje se odnosi na tokove tranzicije nije izazvalo više dilema kao što je intenzitet provođenja reformi.

Ključne riječi: tranzicija, transformacija, centralno-planska privreda, privatizacija, reforme.

Abstract .In this article author analyses key models of transition countries and intensity of movement toward market economy. Those are, actually, processes of moving from biro-controlled economies toward economies that are ruled by market. This refer to almost all countries that accepted, after the World War II, communistic or socialistic ideology until united of Eastern and Western Germany, in 1989. after falling down the Berlin wall. That was the beginning of the end of socialistic sistem, and separation on capitalistic and socialistic sistems. That caused the end of the Cold War. One of the main question in this article is: "To do transition fast or slow"? This is very complex question and almost neither one question wich refer to transition did not caused more dilemma about intensity of reforms. There was a special consideration of Bosnia and Hercegovina and their problems in transition proces.

Key words: transition, transformation, central-planed economy, privatisation, reforms.

UVOD

Predmet naše analize u okviru naslovljene teme biće baziran na modele, pojmovno razjašnjenje, suštinu, i značaj tranzicije u kojem su se našle sve zemlje (SEV-a i dr.) bivšeg socijalističkog sistema, uz poseban osvrt na Bosnu i Hercegovinu.

Prethodno će se ukratko učiniti pokušaj u smislu pojmovnog objašnjenja, traženja odgovora na pitanje šta je to brza, a šta postepena tranzicija, odnosno koje zemlje karakteriše jedan, a koje drugi model tranzicije. Ovo pitanje je veoma kontraverzno i složeno i skoro nijedno iz ove sfere nije izazvalo više dilema od pitanja koje se odnosi na intenzitet provođenja reformi.

Sve je to uslovalo da je pred zemljama u tranziciji težak put u promjeni njene privredne strukture od socijalističke ka tržišnoj ekonomiji. Taj proces tranzicije (prelaska) iz socijalističke državne privrede u tržišni način privređivanja nije ni lak ni jednostavan, jer jedan sistem koji je izgrađivan 45 godina nije moguće promijeniti deklarativnim stavom u toku jednog dana ili godine. Za te promjene (ka tržišnoj ekonomiji) treba i vremena i finansijskih sredstava.

Osim toga, proces transformacije sistema u BiH, jednoj od zemalja u tranziciji, bitno je otežan usljed ratnih razaranja, što znači da je ovaj proces teže maksimalno intenzivirati, jer koncepcija razvoja mora biti utemeljena ka tržišnoj i izvozno orijentisanoj privredi. Ovo je posebno značajno naglasiti, jer samo tom izvoznom orijentacijom privreda male zemlje, kakva je Republika Srpska i Federacija BiH, odnosno Bosna i Hercegovina i druge zemlje bivše SFRJ, (osim Slovenije koja je 2004. ispunila potrebne kriterije i postala članica EU) garancija je njihovog daljnjeg tj. dugoročnog i stabilnog razvoja. Osim toga, kao male zemlje one ne mogu uticati na uslove i kretanja koji vladaju na svjetskom tržištu, već se moraju prilagođavati postojećim uslovima i kretanjima.¹

S tim u vezi postavljaju nam se sljedeća pitanja: koje su to komparativne prednosti odgovarajuće države i kako se one određuju? Kakvi su efekti od međunarodnih ekonomskih integracija kao što su EU, NAFTA i dr. i kako one imaju uticaj

INTENZITET PROVOĐENJA REFORMI

Ovo pitanje je veoma kontroverzno i složeno i skoro nijedno nije izazvalo više dilema od pitanja koje se odnosi na intenzitet (brzinu) provođenja reformi. U većini slučajeva iz ovoga proizlazi da pristalice postupnih (sporih) reformi ukazuju na kineski stav, jer su kineske reforme prvo bile predložene krajem 1978. godine, a krenule su tokom 1979. Sve do sredine osamdesetih godina one su uglavnom bile bazirane na poljoprivredni sektor. Međutim, s obzirom da Kina ima veliki dio stanovništva u ruralnim područjima, to su pozitivni efekti u proizvodnji hrane i poljoprivrednim dohocima bili značajni.

Zatim, sredinom osamdesetih, Kina je proširila svoje tržišno orijentisane reforme na jedan broj specijalizovanih ekonomskih zona, ekonomskih i tehnoloških zona u razvoju, visoko tehnoloških zona u razvoju i druga posebna područja u razvoju, koja su većinom raspoređena duž obale. Pravila u svakom tipu zone variraju, ali uglavnom ona su omogućavala znatno nezavisnije profitno orijentisano i tržišno zasnovano donošenje odluka. Tako je specijalizovana ekonomska zona u većini slučajeva bila podstaknuta na eksperimente sa novim formama ekonomske organizacije i razvoja zajedničkih ulaganja, privlačenja stranih investicija i sl. Ova područja su počela da bilježe veliki obim rasta, kineskog izvoza i stranih investicija.

Znači, kineska tranziciona strategija je uzimala u obzir strategiju postepenosti zato što nije pokušala da reformiše cjelokupnu ekonomsku strukturu odjednom. Njeno opredjeljenje je usmjereno ka metodi tzv. dvo-kanalne strategije koja lokalizuje reforme na određena područja ili sektore, dok je zadržavala tradicionalne strukture centralnog planiranja u ostatku ekonomije.

Prema tome, Kina je mnogo sporije privatizovala sektor državne svojine, tako da su preduzeća u državnoj svojini i dalje značajan dio ekonomije. Za razliku od drugih ekonomija u tranziciji kineska proizvodnja nikad nije opadala tokom njene tranzicije (vijetnamska ekonomija je samo drugi izuzetak pored Kine). S tim u vezi, usvajanjem tzv. dvo-kanalnog prilaza, Kina dozvoljava i afirmiše razvoj tržišne ekonomije uporedo sa centralno-planskom ekonomijom. Dvokanalni sistem je dao vremena Kinezima da prilagode svoja očekivanja kako bi se uklopili u tržišno orijentisani sistem, smanjujući pri tome svaki rizik neuspjeha u tržišnim reformskim promjenama. Sa druge strane, pristalice brže tranzicije (skoro sve zemlje Centralne i Istočne Evrope, bivšeg SSSR-a i SFRJ) su se plašile da započete reforme mogu ostati nezavršene u nekim područjima, kada postepenost prestaje da daje rezultate.

Bilo koji pristup da zemlje usvoje, brzi ili spori, različiti zadaci tranzicije zahtijevaju različite vremenske dimenzije, a ni reforme se ne mogu brzo obaviti. Kina je dozvolila stvaranje dodatnih korporacija u rukama državnih provincijskih i lokalnih vlasti, a pored toga velika državna preduzeća su dobila pravo da tragaju za novim oblicima i rješenjima, a provedene su i reforme cijena. Postepeno se sve veći dijelovi cijena po osnovu uvoza izjednačavaju sa svjetskim cijenama (cijene u dolarima su konvertovane po zvaničnom kursu).

Međutim, carine i druge barijere sprečavaju da se domaće cijene izjednačavaju sa svjetskim. Zatim, Kina je smanjila obavezne ciljeve za izvoz. Oni su smanjivani postepeno tako da su zahtijevani izvozi sve manje bili dio ukupnog izvoza da bi potom potpuno iščezli, dalje Kina se okrenula jednom inovativnom konceptu koji su nazvali Specijalne ekonomske zone. To su posebni regioni u kojima su proizvođačima dati carinski rabati za carinu koju plaćaju za uvezenu robu, ako se ona ugrađuje u uvozni proizvod. Osim toga, Specijalne ekonomske zone idu i preko ovoga, dajući pri tome provincijskim i lokalnim vlastima slobodu da eksperimentišu ekonomskom i trgovinskom politikom koja se radikalno razlikuje od državne politike.

Kineske firme (kompanije) posebno one koje se odnose na djelatnosti usmjerene prema spoljnoj trgovini, veoma se pažljivo i sa puno opreza odnose prema uvozu tehnologije i svjetskom tržištu uopšte. Međutim, Kina posebnu pažnju posvećuje afirmisanju i podsticanju, odnosno osnivanju zajedničkih preduzeća i uvođenju olakšica za proizvodnju (poreske olakšice, manja čvrsta carinska pravila, licenciranje, konvertovanje deviza itd.), a time ujedno uspostavljaju most između Kine i ostalih zemalja u svijetu.

na privredu zemalja u tranziciji, pa prema tome i na BiH? Kakva je uloga međunarodnih finansijskih institucija i koji se efekti postižu učlanjenjem zemalja u tranziciji u iste i sl.? To su samo neka od osnovnih pitanja koja se odnose na skoro sve zemlje u tranziciji, a koja zaslužuju temeljnu analizu i razmatranje.

Tako je u toku posljednje decenije XX vijeka rast nacionalne ekonomije u Kini bio skoro 10% godišnje, dok je izvoz rastao čak brže, oko 15%. U 1996. godini Kina je bila peti najveći svjetski izvoznik i drugi u svijetu primalac stranih ulaganja. Jedan od glavnih razloga fenomenalnog rasta kineskog izvoza sastoji se u tome što su kineske reforme promijenile proizvodnju prema svojoj komparativnoj prednosti, koja u prošlosti nikad nije razmatrana. Dok barijere na uvozu ostaju i dalje za visoko razvijene industrijske ekonomije, kineska trgovinska politika stoji na stanovištu "otvorenih vrata" za investicije, a prijenos tehnologije uspješno se povezuje sa ekonomijom odnosno svjetskim trgovinskim sistemom.

Za razliku od postupne kineske reforme, reforma trgovinske politike u zemljama bivšeg SEV-a bila je brža i radikalnija. Kvantitativne restrikcije su nestajale zajedno sa većinom drugih bestarifnih barijera, a osim toga cjelokupne tarife su bile relativno niske. Izuzeci ovih uopštavanja su se većinom dešavali u slučajevima gdje postoji potreba da se zaštiti platni bilans od velikih trgovinskih deficita. Veći dijelovi mnogih državnih ekonomija ostajali su u državnim rukama čime su se stvarale teškoće po pitanju otvaranja za punu međunarodnu konkurenciju. Međutim, zajedničko za sve ove slučajeve (zemlje) jeste da se naziru argumenti tipa tzv. mlade industrije i da će izvjesna preduzeća konačno postati konkurentna, ali da im kratkoročno treba svestranija zaštita izvan konkurencije.

U ranijim etapama procesa reformi uobičajena su povećanja uvoza. Za ovo se najčešće navode dva razloga. Prvo, potrošači u centralno-planskim ekonomijama su živjeli pod režimom koji su, kanalisali previše sredstava u tešku industriju i proizvodnju kapitalne robe. Drugo, modernizacija infrastrukture i industrije zahtjeva uvoznu tehnologiju i kapitalnu robu. Porastom uvoza raste i društveno blagostanje, jer uvoz obezbjeđuje potrošačima pristup koji žele, a proizvođačima mašine koje su im potrebne da ostanu konkurentni. Pored toga, povećanje uvoza može takođe voditi velikoj trgovinskoj makroekonomskoj stabilnosti jedne ekonomije. Podsjetimo, trgovinski deficiti moraju biti finansirani kroz priliv kapitala, kroz odgovarajuće posuđivanje, strane investicije ili razne vrste pomoći. Kad su prilivi kapitala nedovoljni za pokriće trgovinskog deficita ekonomija zemlje ulazi u krizu (uobičajeno rješenje za nastale krize je traženje zajma od IMF-a i neodložna devalvacija- preusmjerenje trošenja).

Znači, problemi trgovinskog bilansa u raznim fazama tranzicije su spoj tri međusobno uslovljena faktora. Prvi, većina zemalja provodi stabilizacionu politiku kako bi kontrolisala inflaciju i smanjila budžetski deficit, drugi, obustava kredita banaka, što vodi kolapsu trgovine unutar bivših socijalističkih zemalja, treće, vrijeme zaostajanja u institucionalnom razvoju, posebno regulatorne i pravne institucije, koje su stvorile nesigurnosti i teškoće za izvoz. To rezultira da je rast izvoza slabiji od rasta uvoza. Uz napomenu da ovo nije bilo tako u svim slučajevima, ali da u slučaju kao što je Poljska, trgovinski viškovi tokom prve godine reforme (1991) dokazano su bili zabrinjavajući (visok deficit se pojavio poslije toga). Jedina svijetla tačka bio je brz rast trgovine sa visoko dohodovnim industrijskim tržišnim ekonomijama.²

USLOVI PRELASKA NA TRŽIŠNU EKONOMIJU

Da bi zemlje tzv. planske ekonomije izvršile prelazak na tržišnu ekonomiju, neophodno je da se vlast u dotičnoj zemlji odrekne kontrole nad ekonomijom. Kada posmatramo ekonomiju, sve je manje direktno kontrolisana i tu se javlja veći prostor za rast tržišta. U svemu tome se postavlja pitanje, kako nastaje centralno-planska prinudna raspodjela?! Treba naglasiti da postoji period neizvjesnosti prije pojavljivanja jasnih tržišnih signala. To rezultira da pojedine privredne grane ostaju bez posla, a posebno one koje se možda neće nikada ni koristiti, tada radna snaga nema gdje da ode. U tim slučajevima dolazi do duboke depresije.

No, bez obzira o kakvoj se istoriji ili kulturi radi, postoji određeni broj glavnih zadataka koji se moraju uraditi da bi jedna zemlja postala stabilna tržišna ekonomija. A to su:

1. Proces sprovedena makroekonomske politike, koja će stabilizovati ekonomiju,
2. Mora se liberalizovati domaće tržište, spoljna i unutrašnja trgovina, ekonomija, ulaganja i sl.
3. Moraju se formirati nove institucije koje su nophodne i koje će podržati tranziciju,
4. Jasno definisnje svojinskih odnosa.

²Dr Đurica Acin, Dr Mladen Bodiroža; "Međunarodna ekonomija", Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Srpsko Sarajevo, 2002, str. 444-454.

NEKE KARAKTERISTIKE NOVONASTALIH DRŽAVA NA PODRUČJU SFRJ UZ POSEBAN OSVRT NA BiH

Za razliku od većine novonastalih država na području bivše SFRJ, uz pripadajući teret tranzicije iz socijalističke u tržišnu ekonomiju, BiH je dodatno opterećena i poslasticama rata i ratnim razaranja. Direktne ratne štete po procjenama Svjetske banke, kreću se između 15 i 20 milijardi dolara. Okončanje rata u decembru 1995. godine, BiH je dočekala sa skoro uništenom ekonomijom, a očekivanja od posljednje obnove finansirane sa pet milijardi dolara međunarodne pomoći bila su velika. Međutim, ostvareni rezultati teško da bi se mogli smatrati zadovoljavajućim, jer je i nakon pet godina obnove dostignuto tek 38,7% u 1997., 23,8% u 1998. godini, do rast od 10,6% u 1999. godini, što se produžilo do 2004. god. sa tendencijom i daljeg održavanja tog trenda.

Sve ovo ukazuje da je specifičnost stanja u BiH u velikoj mjeri karakteristična po dva osnova: prvo, ekonomska tranzicija u postratnim uslovima, koju karakterišu tok tranzicije i prethodno period obnove, drugo, dominirajuća je uloga međunarodne politike i međunarodne podrške u tim procesima. Naime, Dejtonskim sporazumom od 1995. godine, BiH je definisana kao država sa dva entiteta i jednim distriktom i sa visokim stepenom autonomije: Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko distrikt.

Prisustvo međunarodne zajednice stvara osjećanje zavisnosti o svim³ vrstama podrške, što utiče na shvatanje zemlje da nije gospodar svoje vlastite sudbine. Ovo naročito iz rasloga, što međunarodna zajednica svakodnevno stvara neka svoja pravila i po svome modelu i odrovarajuće insititucije, šeme podrške i savjeta, procedure i sl. Sve te zamisli, koje se uvode često ne baš demokratskim metodama, prisilom proglašavaju pravilima i zakonima, koje stanovništvo BiH ili pak lokalne zajednice, treba da usvoje kao svoje i da ih integrišu u svakodnevni život, u suprotnom pokazuju da za krupnije promjene ne postoji potreban stepen međunacionalnog i međuentitetskog povjerenja i saradnje.

Nakon uspostavljanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, nivo aktivnosti u BiH je bio sveden na minimum. Tako u 1995. god., DBP je iznosio 20% u odnosu na 1990. godinu. DBP po stanovniku kretao se približno oko 625 američkih dolara, a skoro polovina privrednih kapaciteta u ratu je fizički uništeno. Neposredno po potpisivanju Dejtona, BiH je primljena u članstvo Međunarodnog monetarnog fonda (decembar 1995. god.) i Svjetske banke (aprila 1996. god.). Zatim se krenulo sa realizacijom programa rekonstrukcije i obnove, koji je većim dijelom u vidu donacija obezbijedila i u cjelini servisirala Svjetska banka, i ovaj period je okončan polovinom 2001.god. Osim toga, u BiH je utrošeno 5,3 milijarde dolara, od toga FBiH 60%, RS 16% i 24% u zajedničke projekte. U tome je FBiH prošla mnogo povoljnije, jer je osim sto je dobila neuporedivo više sredstava, imala ih na raspolaganju dvije godine ranije.

Mada je donatorska pomoć koja je relativno brzo prikupljena i stavljena u funkciju, imala pozitivan odražaj na tok obnove i rekonstrukcije, ispravno je primijetiti da je ukupni iznos uložen u obnovu tek 10% onih direktnih materijalnih šteta na infrastrukturi, privrednim i stambenim objektima ili samo 50% ukupne procjene štete.

Uzme li se u obzir da je znatan iznos donatorske pomoći otišao na plaćanje brojnih servisno-konsultantskih i ekspertskih usluga samih davalaca tih donacija, to je više od 20% ukupne pomoći iz donacija. Ono što je posebno značajno naglasiti je da su u strukturi veoma malo zastupljena sredstva za obnovu i revitalizaciju proizvodnih kapaciteta, odnosno to su ulaganja više nego sporadična i simbolična.

Na osnovu indeksa humanog razvoja koji je za BiH prvi put iskazan u 2001. godini (0,718) BiH se nalazi na 99. mjestu svjetske rang liste, a od evropskih zemalja iza nje je jedino Moldavija. No, prema ukupnom reformističkom scenariju, očekivale su se stope rasta za period od 2003. do 2006. godine u prosjeku od 4,5% do 6,4%, ali kao što vidimo, predviđeni trend rasta se ne ostvaruje.⁴

³ *Dejtonski mirovni sporazum je potpisan 14. decembra 1995. god. u Dejtonu. Sporazumom je predviđen ured Visokog predstavnika koji u ime međunarodne zajednice nadgleda implementaciju civilnog aspekta Mirovnog sporazuma. Do sada su se na toj funkciji izmjenila četiri visoka predstavnika: Karl Bilt (1996-97), Karlos Vestendorf (1997-99), Wolfgang Petrič (1999- 2002) i Pedi Ešdaun (od 2002).*

⁴ *The Economic Situation in Bosnia and Herzegovina, VHQ institute, Viena 2002. Razvojna strategija BiH, Sarajevo 2002. UNDP, Izvještaj o humanom razvoju 2002, Sarajevo, 2002.*

Što se tiče direktnih ulaganja u privredu BiH, ova država spada među one srednjoevropske i južноеvropske zemlje za koje je dosada ispoljen najmanji interes stranih investitora i nema znakova da se tu stanje znatno poboljšava. Istina, neki segmenti privrede su već postali privlačni za strane investitore i to se odnosi na uslužne sektore, kao što je npr. bankarstvo i osigurnje, zimski u manjoj mjeri ljetni turizam, zanatske usluge, te veleprodaja i maloprodaja, ali i neke industrijske grane, kao što su: drvna industrija, metalurgija, saobraćajna sredstva i oprema, prehrambena industrija, građevinarstvo i građevinski materijal i dr. Po obimu direktnih stranih investicija, ukupnim i po stanovniku, BiH se nalazi na samom dnu u grupi zemalja južноеvropskog regiona.

ZAINTERESOVANOST BiH ZA USPOSTAVLJANJE SVESTRANIJE SARADNJE SA ZEMLJAMA SREDNJE I JUGOISTOČNE EVROPE

Posebno značajno pitanje odnosi se na usmjerenost-zainteresovanost BiH za uspostavljanje što svestranije regionalne saradnje sa zemljama srednje i jugoistočne Evrope, jer je u ovoj zemlji kristalno jasno da bez toga nema približavanja, a da i ne govorimo o prijemu u članstvo EU. Ustavna struktura države, definisana Dejtonskim i Vašingtonskim sporazumom, nesporno ima svojih manjkavosti koje otežavaju i usporavaju proces integracije, što se ne može prevazići nametanjem radikalnih promjena bilo kojem entitetu, koji tu promjenu istinski ne želi ili ne može sprovesti u praksi, a činjenica je da ne funkcioniše ni kao jedinstveni ekonomski prostor, šta više to djeluje kontraproduktivno i postaje rizično po ukupan opstanak BiH.

Treba naglasiti da su svi realni ekonomski indikatori u BiH zabrinjavajući. Zatim, stopa nezaposlenosti u BiH je dostigla preko 50%. Deficit platnog bilansa 2000. godine iznosio je oko jedne četvrtine BDP. No, prema predviđanjima finansijskih eksperata u BiH, dug i deficit platnog bilansa će se povećavati sve do 2006. godine.

STANDARDNI PAKET TRANZICIJE

Standardni paket tranzicije koji je primjenljiv u većini postsocijalističkih zemalja, koji su standardizovale i kompletirale Svjetska banka i IMF, čine četiri osnovna činioca, a to su: institucionalne reforme, makroekonomska stabilizacija, mikroekonomska liberalizacija i privatizacija.

Institucionalne reforme i makroekonomska stabilizacija

U početku je posebno značajno naglasiti da su strukturalne i institucionalne reforme veoma važne u dugoročnom održavanju i povećanju ekonomskog rasta u regionu. Za okruženje pravnog sistema, unapređenje i modernizacija fiskalnog, razvoja bankarskog i finansijskog sistema, izgradnja adekvatne socijalne politike, restrukturiranje preduzeća, efikasniji menadžment i razvoj tržišta su ključni izazovi u ovoj fazi tranzicije i moraju biti prioriteta u cijelom regionu. Ova faza će biti dugotrajna, jer je osim složenosti i sveobuhvatnosti reformi, za iskazivanje punih efekata potrebno i vrijeme nophodno za promjene u očekivanjima. Institucionalne promjene počinju sa mijenjanjem ustava, sistemskih zakona, propisa, regulacije funkcionisanja i organizovanja preduzeća, finansijskih tržišta, bankarstva, tretmana ugovora, zaštite industrijskog vlasništva, poreskog i računovodstvenog sistema i sl. Ove institucionalne promjene su temelj za proces tranzicije.

Uzroci koji su proizašli političkim događanjima i ratnim sukobima, izvor i primjena optimalne politike makroekonomske stabilizacije za balkanske države, predstavljali su mnogo veći izazov u odnosu na druge regione i zemlje u tranziciji, što potvrđuje i prezentirana studija Svjetske banke o dugoročnom razvoju Jugoistočne Evrope. U nastojanjima da stabilizuju privredne tokove, ove zemlje su u osnovi mogle da biraju između tri tipa makroekonomskih strategija, bazirane na sledeća tri programa: upravljanje količinom novca u opticaju, upravljanje deviznim kursom i politikom kamatnih stopa i ciljnom inflacijom.

Prvi model primijenile su Albanija, SCG, Rumunija i Bugarska i on se pokazao prilično neuspješnim. Ostale zemlje Jugoistočne Evrope primijenile su strategiju po kojoj je porast novčane mase bio podređen očuvanju deviznog kursa. Pokazalo se da je ova strategija bila veoma uspješna u pogledu očuvanja cjenovne stabilnosti i stvorila slobodnu bazu za dugoročni oporavak ekonomskog rasta. Iako se pokazalo da je stabilizaciona strategija bazirana na očuvanju deviznog kursa bila najefikasnija u snižavanju inflacije, dugoročno gledano,

ova konstatacija bi se mogla dovesti u pitanje. U tom pogledu karakteristični su primjeri Hrvatske i Makedonije, u kojima je u periodu od 1995. do 1999. godine, spoljni dug rastao duplo brže od društvenog proizvoda, a u Hrvatskoj je to bio slučaj i sa platnim i sa budžetskim deficitom. Preciznija procjena efekata na duži rok ograničena je i činjenicom da je priliv stranih investicija u ove zemlje bio uslovljen prvenstveno političkim a ne ekonomskim faktorima. Zatim, reforme u većem broju socijalističkih zemalja započinju sa procesom makroekonomske stabilizacije, koja se označava kao strateški preduslov za procese reformi, s obzirom na to da anticipira probleme inflacije i uvodi set monetarno⁵ finansijskih mjera kao npr. restriktivnu monetarnu politiku, konvertibilnost valute, finansijsku disciplinu i budžetska ograničenja.

Makroekonomska liberalizacija

Osnovni sadržaj i aktivnost ovog dijela tranzicionog paketa predstavlja "oslobođenje tržišta", koje se postiže mjerama kao što su: konvertibilnost, deregulacija cijena i izlaganja domaće privrede pozitivnim uticajima svjetske privrede. Tim dijelovima paketa se nerijetko pridaje ključna uloga u tranzicionom paketu uopšte. Neki od autora za njih tvrde da čine:

- deregulaciju cijena – jedini najvažniji korak ekonomske transformacije, jer uvodi mehanizam cijena kao supstitut socijalističkom planiranju ravnoteže ponude i tražnje, što je neosporno vrlo bitan faktor prelaska na tržišnu privredu,
- otvaranje prema spoljnoj trgovini – jedan od najvažnijih impulsa za ekonomski rast i razvoj, jer nameće cijenovnu disciplinu domaćim preduzećima i iznuđava njihovo intenzivno prestrukturiranje.

Kompleksnije vođenje ekonomske stabilizacije postkomunističkih zemalja stručnjaci Svjetske banke iskazuju putem tri indikatora:

1. Domaće transakcije (liberalizacija cijena i ukidanje državnih trgovinskih monopola),
2. Eksterne transakcije (eliminisanje izvoznih kontrola i taksi, supstitucija uvoznih ograničenja, kvota i visokih tarifa),
3. Stvaranje novih preduzeća (privatizacija i privatni sektor).⁶

Ekonomske pretpostavke i mikroekonomska osnova

Ukupan privredni razvoj BIH nakon ratnih razaranja u skoro svim sektorima, izuzev trgovine i jednog dijela uslužne djelatnosti registruje pad. Tako primjera radi industrijskim preduzećima uglavnom nedostaje obrtni kapital i ne mogu finansirati nabavku nove opreme, dok mala i srednja preduzeća i početnici se suočavaju sa ne baš povoljnim poslovnim okruženjem, dok su investicije pa čak ni minimalne. Trgovinski i spoljnotrgovinski deficit je još uvijek veći od deficita platnog bilansa, a prihodi od izvoza pokrivaju manje od jedne trećine uvoza. Preduzeća ne mogu izdržati stranu konkurenciju na domaćim, a da se i ne govori o stranim tržištima, pa su prema tome slabi izvoznici.

Pored niza teškoća sa kojima se sreće privreda BIH svakako je i zastarjelost opreme. U najvećem broju preduzeća oprema potiče iz 1980-ih, a ne postoje sredstva za pribavljanje nove i savremene opreme koju koristi Zapad.

Privatizacija

Privatizacija je primarno ekonomsko pitanje, ali i ideološki i simbolički prekid sa državnom kontrolom nad produktivnim resursima jedne zemlje. Iako u poslednje vrijeme najprisutija u bivšim socijalističkim zemljama, ona je započela kao opšti svjetski trend, ranih 60-ih godina prošlog vijeka, u Zapadnim zemljama.⁷

⁵ *Sto se tice monetarne stabilnosti u jednom broju zemalja u tranziciji postignut je uvođenjem CURRENCY BOARDA, čime se osiguravaju fiksni devizni kurs i stabilnost cijena. Uveden je u Estoniji (1992.), Litvaniji (1994.), Bugarskoj (1997.) i BIH (1997.). Federacija BIH bi u budućim periodima trebala biti posteđena inflatornih udara, pa bi stopa inflacije u FBiH trebala iznositi 3-4%, da li?*

⁶ *Dr J. Bajec, Lj. Joksimović, Savremeni privredni sistem, Beograd, 1998. str. 254.*

⁷ *Prvom privatizacijom, pod imenom denacionalizacija, smatra se odluka vlade kancelara Konrada Adeauera u Zapadnoj Njemačkoj, da proda državi udio u vlasništvu Volkswagena i još nekih kompanija. Prve moderne i šire privatizacije provela je Margaret Tačer u Velikoj Britaniji, a posebno je poznata prodaja British Telekomu 1984. god. za gotovo pet milijardi dolara. Svrha privatizacije je da pružme što više ekonomskih aktivnosti od države,*

Kada govorimo o privatizaciji kao elementu paketa tranzicije, pojedini autori taj dio paketa poistovjećuju sa ukupnim paketima transformacije i tranzicije. Kod nas postoje tri grupe ljudi sa različitim mišljenjima vezanim za privatizaciju. Prvu grupu čine oni koji bi željeli da se privatizacija provede preko noći, drugu čine oni koji se zalažu za postepenu transformaciju društvene svojine u privatnu koja bi bila postepena i svima dostupna, a treću grupu čine oni koji su protiv privatizacije, koji već kukaju za pravnom državom, njenom ulogom u svim procesima. Da bi se pomirile ove tri grupe, neophodno je obezbijediti takve pretpostavke koje će dati ne samo formalno-pravnu, već i stvarnu šansu većini građana da učestvuju u procesima privatizacije, da konkurencija bude lojalna, a to znači da pravila trebaju biti unaprijed utvrđena i do kraja implementirana. To se postiže preduzimanjem određenih aktivnosti, u koje spadaju:

1. Pravni ambijent za privatizaciju, koji podrazumijeva realnu procjenu vrijednosti društvenog kapitala, sveobuhvatnu procjenu ekonomske moći stanovništva, pravnu sigurnost i povjerenje u državne institucije i banke,
2. Ciljevi privatizacije moraju biti jasno definisani i građanima na pristupačan način prezentirani,
3. Model privatizacije mora biti prilagođen ekonomskoj moći građana, strukturi privrede, okruženju, stopi zaposlenosti, a ne da se pri izboru modela luta kao u BiH, da u jednoj državi sa dva entiteta imamo dva različita modela privatizacije,
4. Kome ponuditi društveni kapital, građanima ili stranim državljanima i investitorima?,
5. Kako podijeliti društveni kapital?,
6. Vrijeme za koje treba obaviti transformaciju svojine,
7. Obezbijediti koliko-toliko principijelan tretman stare devizne štednje od čega u mnogome zavisi povratak poljuljanog povjerenja u banke i samu državu.⁸

Proces privatizacije preduzeća u BiH uz makroekonsku stabilizaciju i liberalizaciju trgovine predstavlja ključnu osnovu, a i pretpostavku ukupne tranzicije. U Republici Srpskoj je primijenjen model privatizacije koji polazi od četiri fundamentalna principa:

1. Masovnost, kroz učešće svih građana u podjeli državnog kapitala,
2. Brza privatizacija, uz čišćenje dubioza u bilansima preduzeća, koje je preuzela država,
3. Priznanje ranije stečenih prava, kroz ravnomjerno tretiranje internih dionica stečenih po Zakonu o privatizaciji državnog kapitala (Markovićev zakon) i
4. Mogućnost otkupa državnog kapitala putem devizne štednje.

Tako u RS predmet privatizacije su 1065 državnih preduzeća čiji ukupni kapital, po očišćenim početnim bilansima na dan 30.06.1998. godine iznosi 8,25 milijardi KM.⁹

najneracionalnijeg ekonomskog subjekta i preda ih u ruke preduzetnika koji se racionalno ponašaju. Efekat je trostruk: povećava se efikasnost nacionalne ekonomije, pojačava se konkurencija i smanjuje pritisak na džepove građana kao poreskih obveznika, jer oslobađa obaveze državu-vladu da nastavi da subvencionise preduzeća gubitaše. Privatizacija čini preduzeća efikasnijim i profitonosnijim, ali najčešće na štetu zaposlenih, jer je prati otpuštanje viška zaposlenih. Višak zaposlenih je bez izuzetka slučaj sa državnim preduzećima u svim sistemima i bitna je posledica neracionalnog poslovanja države, koja ih finansira novcem poreskih obveznika.

⁸ Dr Bogdan Ilić, Dr Milan Tomić, *Savremena politička ekonomija, Univerzitet u S. Sarajevu, Ekonomski fakultet u Brčkom, Brčko, 2003. str. 197.*

⁹ *Najveći dio državnog kapitala odnosno 55,2% ukupnog, lociran je u skupini od 182 tzv. strateška preduzeća. Privatizacija ove strateške skupine preduzeća odvija se sporo. Stoga, zastoje i negativne konotacije o privatizaciji u RS se uglavnom vezuju za negativnosti u privatizaciji strateških preduzeća. Od prodaje državnog kapitala u 410 preduzeća do sada ponuđenih na licitaciji, posmatrano za sve tri skupine, ostvareno je 149 miliona KM, od toga samo 19 miliona (12,7%) je inkasirano u gotovini, a ostalo (87,3%) je prodato za staru deviznu štednju uz konstataciju da strani kupci nisu pokazali veći interes za preduzeća u RS. Do 2004. godine u strano vlasništvo otišla su tri značajna preduzeća (Birač-Zvornik, Celex-Banja Luka, Knježopoljka-Kozarska Dubica). Prodajna cijena je izuzetno niska, skoro simbolična.*

Zatim, u FBiH predmet privatizacije je 1450 preduzeća sa knjigovodstvenom vrijednosti kapitala od oko 18,6 milijardi KM. Strani investitori su kupili 26 preduzeća. Prepreku značajnom učešću stranih investitora i procesu privatizacije predstavlja i neriješeno pitanje restitucije. Pokušaji donošenja zakona o restituciji u FBiH traju gotovo tri godine, ali se nije daleko odmaklo.

Uticaj korupcije na tok tranzicije

Nakon početnih malverzacija u domenu privatizacije, reagovala je međunarodna zajednica na čije insistiranje je izdvojeno 86 najperspektivnijih preduzeća za koja ce se kupci tražiti u inostranstvu putem međunarodnih tendera. Jedno od gorućih pitanja u procesu privatizacije jeste mito i korupcija od strane lica koja trebaju da provode proces privatizacije. To nije problem samo kod nas. U većini zemalja Jugoistočne Evrope vlada ovakvo stanje. Navedeni problem se vremenom smanjuje, prije pet i više godina taj problem je bio dosta ozbiljniji. Izvještaji su pokazivali da u skorije vrijeme taj problem se djelimično uzima pod kontrolu.

Privatizacija u FBiH je iskorištena da država izmiri svoja dugovanja prema građanima, bilo da je riječ o staroj deviznoj štednji, neisplaćenim vojničkim platama u toku rata i penzijama. Tako je građanima podijeljeno privatizacijskih certifikata u normalnom iznosu od 15,6 milijardi maraka, a ovi certifikati su priznati kao validno sredstvo plaćanja izjednačeno sa novcem u procesu privatizacije državnih preduzeća i društvenih stanova. Činjenica je da je veliki broj privrednih preduzeća u FBiH i RS "ovako ili onako" već privatizovano. Međutim, mnoga od njih su u takvom stanju koje sprečava profitno orijentisane investitore da ih kupe, čak i po simboličnoj cijeni. Na kraju, kao što se vidi, više puta produžuju se rokovi za privatizaciju skoro nešto manje od jedne decenije, a odgovorni u preduzećima sve manje su spremni, a nisu ni u stanju da sprečavaju demontažu i otuđivanje opreme i alata, a nerijetko i sami su učesnici tako da na kraju od preduzeća ostaju samo prostorije opterećene dugovima. U proteklih nekoliko godina i objekti i investicije su u velikoj mjeri uništeni, oprema i tehnologija zastarjeli, a dugovi često prevazilazili vrijednosti preduzeća, radnici na tzv. čekanju su ujedno glavni problem u ovom kontekstu, jer preduzeća nemaju posla da im ponude.

INTEGRACIJA ZEMALJA U TRANZICIJI SA ZEMLJAMA ZAPADA

Da bi zemlje u tranziciji povećale životni standard, omogućile pristup novim tehnologijama, stranoj robi, stranim investicijama, moraju da se integrišu u organizacije u kojima prednjače zemlje razvijenog zapada. Ono se stiče kroz članstvo u MMF-u, Svjetskoj banci i Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Izuzetno je malo vjerovanje da u kraćem roku zemlje centralno-planske privrede mogu postati članice WTO, osim ako njihovi trgovinski sistemi budu preobraženi prema načelima i pravilima tržišne ekonomije.¹⁰

Jedan od ključnih uslova za članstvo u WTO je transparentnost trgovinskog režima. Transparentnost znači da su sva pravila i propisi koji se odnose na uvoz i izvoz dostupni i jasno definisani. U ekonomijama, sa velikim državnim sektorima ili sa velikim državnim trgovinskim korporacijama, nedostatak transparentnosti može voditi povoljnom tretmanu za preduzeća u državnom vlasništvu i diskriminaciji stranih i domaćih firmi koje su u privatnom vlasništvu.

Drugi uslov za članstvo je da zemlje prilagode svoju ekonomsku politiku prema tržišnim zakonomjernostima, uz napomenu da su sve zemlje bivšeg socijalističkog bloka, osim dvije (Tadžikistan i Turkmenistan) članice WTO ili da imaju status posmatrača. Prednosti članstva u WTO su značajne. Jedna od povlastica jeste i garantovanje MFN-a status (status najpovlašćenije nacije) i niske stope za izvozne proizvode. Pozitivna karakteristika je i ta da je trgovinska politika prihvatljiva za strane investitore. Dugoročno gledano, članstvo u WTO je značajno zbog toga što njena članica ima mogućnost aktivnijeg učešća u stvaranju pravila kojih će se pridržavati zemlje članice.

Neophodan preduslov za sve države je da u cijelosti harmonizuju svoju zakonsku regulativu sa regulativom Evropske Unije i drugim procedurama na osnovu kojih je utemeljena EU. Prema tome, ispunjenjem

¹⁰ Kada govorimo o tome, treba naglasiti da su Poljska, Mađarska, Češka, Rumunija, Slovenija i Republika Slovačka (zemlje u tranziciji) 1997. godine postale članice WTO. Kada govorimo o prijemu bilo koje zemlje u članstvo WTO, pa ako to bila i BiH ili neka druga zemlja u tranziciji, podrazumijeva se postepena analiza i to od slučaja do slučaja i koja podrazumijeva jedan izvjestan period konsultacija s ciljem utvrđivanja da li ta zemlja ispunjava uslove za članstvo. Potencijalne zemlje članice WTO, moraju preduzeti određene radnje, kako bi svoje ekonomske politike uskladile sa politikama koje propisuje Svjetska trgovinska organizacija (WTO). Zemlje u toku pregovora o članstvu imaju status posmatrača, ali nemaju pravo glasa pri donošenju bilo kakve odluke.

prethodnih pretpostavki i uslova tim slijedom proizlazi osam sljedećih rezultirajućih ciljeva - odnosa koji će između ostalog:

Prvo, olakšati harmonizaciju ekonomskih politika i poboljšati realizaciju mjera u tom domenu, povećati rejting zemlje u međunarodnim okvirima, ubrzati proces liberalizacije trgovine, regulisati investiranje i aktivirati kroz nove kanale za dotok znanja, tehnoloških inovacija i inostranog kapitala, ubrzati uvodjenje standarda u oblasti zaštite čovjekove okoline i kvaliteta proizvoda i dr.

Drugo, složenost procjene i obračuna makroekonomskih efekata pridruživanja s ciljem punog članstva EU još uvijek nije dobila na adekvatnom značaju, tako da je skoro presudno da se u prvoj fazi procesa priprema za pridruživanje, ti uslovi odnosno odgovarajući kriteriji u potpunosti ispune. Naime, nije samo u pitanju priprema argumentacije za postizanje koncenzusa o pridruživanju ili pridobijanju širokog javnog mnjenja i sl., već se prije svega moraju stvoriti odgovarajući uslovi i osnova za kvalifikovane pregovore sa zemljama članicama EU (kao i sa WTO), naročito kada su u pitanju određeni sektori kojima je neophodno određeno vrijeme za prilagodjavanje. U prilog naših prethodnih konstatacija i kao ilustracija makroekonomskih efekata priključenja EU mogu da posluže podaci o promjenama nivoa BDP-a per capita u nekoliko zemalja nakon prijema u punopravno članstvo EU.

	1973	1981	1986	1990	1995	1998	2001
Irska 1973.	59	65	64	74	96	108	134
Španija 1986.	75	70	70	77	79	81	98
Grčka 1981.	71	69	63	58	66	68	87
Portugal 1986.	58	56	54	61	71	72	84

Slika 1: Odgovarajuće promjene u nivou BDP per capita Evropska Unija = 100

Izvor: Ministarstvo za ekonomske odnose sa inostranstvom, Beograd, 2002, *European Economy* 73/2001, World Bank

Kao što se vidi, Irska, Španija i Portugal od prijema u članstvo Evropske Unije registruju konstantan rast relativnog nivoa BDP-a per capita u odnosu na prosjek Evropske Unije. Zatim, da je Grčka tek krajem dvadesetih godina uspjela da popravi svoju relativno slabiju poziciju u odnosu na prosjek Evropske Unije. Jedan od glavnih razloga za takvo kretanje je upravo to što je tada bio sporiji rast odnosno povećanje investicija u privredu Grčke, nakon ulaska u Evropsku Uniju.

Treće, kada je u pitanju spoljna trgovina, prema globalnoj ocjeni BiH, Hrvatska, Makedonija, SCG, pridruživanjem EU, moći će da ostvare ne samo osnovne već i znatno veće pozitivne efekte u pogledu povećanja obima ukupne spoljne trgovine, strukture izvoza i uvoza. Svakako da će Sporazum sa Evropskom Unijom predvidjeti postepeno smanjenje carinskih stopa i carinskih barijera uopšte, za određene grupe proizvoda iz ovih zemalja, sa ciljem da bi se izbjegli veći skokovi kod određenih proizvođača izazvani liberalizacijom trgovine i uklanjanjem barijera. Zbog toga je vrlo značajno da ove zemlje još u toku opšteg procesa pripreme za pridruživanje u članstvo Evropske Unije, ostvare značajan stepen liberalizacije trgovine što je preduslov uspješne integracije sa tržištem Evropske Unije. Da podsjetimo, primjer je Slovenija koja je do kraja 2001. godine smanjila prosječnu nominalnu carinsku stopu na oko 4% i prosječnu efektivnu carinsku zaštitu na oko 6% i u potpunosti eliminisala kvantitativne restrikcije, kvote itd.¹¹

¹¹ Inače, u pravilu što je struktura izvoza zemlje kandidata sličnija strukturi izvoza zemalja članica Evropske Unije to su i troškovi prilagođavanja te zemlje niži. Na primjer, koeficijenti sličnosti strukture izvoza određenih članica Evropske Unije i Slovenije izgledaju ovako: Njemačka 96, Francuska 95, Belgija 91, Španija 87, Italija 82, Holandija 66, Portugal 44, Irska 34, Grčka 18 i Slovenija 68. U tom procesu cjelokupnih priprema za pridruživanje u članstvo prethodno navedenih pet zemalja, Evropskoj Uniji, vrlo važan aspekt predstavlja i potreba koncipiranja necarinske zaštite domaće privrede koja će omogućiti postepenu i bez velikih skokova integraciju u Evropsku Uniju i pripremu za uključjenje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO).

12 Svakako da u tome najveću (skoro i odlučujuću) ulogu imaju Zajednička agrarna politika (The Common Agricultural Policy) i Strukturna politika (The EU Structural Policy), koje zajedno obuhvataju oko 80% ukupnog budžeta EU. Ovo znači da je Zajednička agrarna politika preko čitavog aspekta pojedinačnih politika djeluje vrlo efikasno.

Drugo, Strukturna politika definiše određene kriterijume i uslove radi redistribucije dohotka preko Evropskih strukturnih fondova (European Structural Funds) i Kohezionog fonda (Cohesion Fund). Kohezioni fond je namijenjen za zemlje čiji je GDP per capita niži od 90% prosjeka GDP u Evropskoj Uniji. Danas ga najviše koriste: Grčka, Španija, Portugal i Irska. Međutim, u narednom periodu će postojati samo tri osnovna kriterijuma. Tako se kao po nekom pravilu obračunavaju doprinosi koje pojedine članice EU upućuju u budžet EU i pomoć dobijaju, iako ta pomoć

Četvrto, strane direktne investicije, osim ubrzanja rasta privrede, bitno će uticati na restrukturiranje i tehnološku modernizaciju privrede, zatim rast produktivnosti, efikasnosti i nivo konkurentnosti privrede, te poboljšanje izvoznih performansi i širenje tržišta, veća ulaganja u istraživanje i razvoj, kao i u primjeni modernog menadžmenta poslovne kulture i sl. Na to nas upućuju i odgovarajuća istraživanja koja su vršena u okviru EU i pokazala da su sve manje razvijene zemlje nakon ulaska u Evropsku Uniju (izuzev Grčke) znatno povećale udio stranih investicija u GDP-u, s vrlo pozitivnim efektima na dinamiku rasta cijelokupne privrede.

Peto, sektori koji su uživali visoku zaštitu od države moraju da ulože veliki napor da bi se prilagodili odnosno postali efikasniji i konkurentniji na tržištu. Ovdje u većem broju slučajeva spadaju: agroindustrijski kompleks, građevinarstvo, osiguranje, bankarstvo, saobraćaj a posebno kada su u pitanju kapaciteti prekomjerne veličine i broja zaposlenih. Veoma lakše se mogu uskladiti komplementarni sektori kao što su: finansijske usluge, turizam, energetika i sl.

Šesto, Evropska Unija, odnosno zemlje članice ove integracije će se maksimalno angažovati u svestranom pomaganju zemljama koje žele da budu primljene u članstvo, kao i novoprimljenim članicama u EU, kako bi iste ostvarile što pozitivnije neto budžetske efekte, naročito u početnom periodu. Ovo posebno kada se zna da budžet EU u najvećoj mjeri služi upravo za ublažavanje teškoća i otklanjanje nepovoljnih svih tokova i odnosa koji su vezani za efekte integracije, bilo da je u pitanju zemlja u cijelini, određeni region, sektor privrede ili pak određena društvena grupa.¹²

ZAKLJUČAK

Na osnovu prethodnog analiziranja naši zaključci se svode na sljedeće:

Prvo, postavljeno pitanje da li brza ili spora (postepena) tranzicija, je veoma kontroverzno i složeno pitanje i skoro niti jedno drugo pitanje nije izazivalo više dilema od ovog koje se odnosi na intenzitet (brzinu) provođenja reformi. Tako, za razliku od skoro svih bivših socijalističkih zemalja Evrope u kojima se takve tranzicije odvijaju brže u poređenju sa tzv. pristalicama postepenih (sporih) reformi, ukazuje na kineski stav, jer su kineske reforme (počele 12 godina ranije) predložene krajem 1978. godine, a Evropa je u ovaj proces ušla 1989. godine, nakon rušenja Berlinskog zida.

Drugo, bilo koji pristup da zemlje usvoje, brzi ili spori, tako različiti zadaci tranzicije zahtijevaju i različite vremenske dimenzije, a i ni sve reforme ne mogu se brzo obaviti: znači da ne mogu brzo liberalizovati i izgraditi nove institucije (pravne, tržišne, trgovinske i sl.), za koje treba više vremena.

Treće, da bi zemlje tzv. planske ekonomije izvršile prelazak na tržišnu ekonomiju, neophodno je da se vlast u dotičnoj zemlji odrekne kontrole nad ekonomijom, uz naglasak da u tranzicionim faktorima u većini slučajeva postoji period neizvjesnosti, pa i duboke depresije, prije pojavljivanja jasnih tržišnih signala.

Četvrto, kada se uzmu u obzir neke karakteristike Bosne i Hercegovine, za razliku od većeg broja zemalja u tranziciji (posebno novonastalih država bivše SFRJ) uz pripadajući teret tranzicije iz socijalističke u tržišnu ekonomiju, ova država je dodatno opterećena posljedicama rata i ratnim razaranjima. Tako je BiH u velikoj mjeri karakteristična po dva osnova prvo, ekonomska tranzicija u postratnim uslovima, koju karakterišu tok tranzicije i prethodno period obnove, drugo, dominirajuća je uloga međunarodne politike i međunarodne podrške u tim procesima. Naime, Dejovskim mirovnim sporazumom od 1995. godine, Bosna i Hercegovina je definisana kao država sa dva entiteta i jednim distriktom, i sa visokim stepenom autonomije.

Peto, ustanovili smo da je standardni paket tranzicije primjenjiv u većini postsocijalističkih zemalja, koji su kompletirale i standardizovale Svjetska banka i IMF, čine četiri osnovna činioca: institucionalne reforme, makroekonomska stabilizacija, mikroekonomska liberalizacija, privatizacija.

Za sve četiri navedena činioca standardnog paketa tranzicije karakteristična je sveobuhvatnost i radikalnost promjena i sve zemlje od njih insistiraju na što bržem sprovođenju i razrješavanju.

Šesto, u odnosu na prethodna tri činioca paketa tranzicije privatizacija je primarno ekonomsko pitanje, ali i ideološki i simbolični prekid sa državnom kontrolom nad produktivnim resursima jedne zemlje. Istovremeno i najvažniji dio paketa tranzicije podrazumijeva drastičnu izmjenu vlasničke strukture u korist privatnog vlasništva i napuštanja ne samo državnog vlasništva, nego i državnih regulacija koje ograničavaju

skoro uvijek premašuje tekuće uplate. Prema raspoloživim podacima u 1995. godini je neto pozitivna razlika za Grčku iznosila 4,4% od GDP, za Portugal 3,2% od GDP i za Španiju 1,6% od GDP.

individualna prava korišćenja kapitalnih sredstava. Zatim u cjelokupnom toku tranzicije i privatizacije, posebno se zapaža da je administrativni i sudski sektor neefikasan i sa izraženom korupcijom.

Sedmo, zemlje u tranziciji, bivšeg SEV-a, centralne, istočne Evrope i južnoevropskih regiona su usmjerile svoju aktivnost na ispunjavanju potrebnih kriterijuma za prijem u članstvo EU. Osim toga, neophodan preduslov je i da sve države u tranziciji u cijelosti harmonizuju svoje zakonske regulative sa regulativom Evropske Unije i drugim procedurama i standardima na osnovu kojih je utemeljena. Što se tiče Bosne i Hercegovine, ova zemlja kao prioritet, svoje aktivnosti bazira na uspostavljanju što svestranije regionalne saradnje sa zemljama srednje, a posebno jugoistočne Evrope, jer je u ovoj zemlji kristalno jasno da bez toga nema približavanja, a da ne govorimo o prijemu u članstvo Evropske Unije.

Na kraju, da bi zemlje u tranziciji povećale životni standard, omogućile pristup novim tehnologijama, stranoj robi, stranim investicijama, moraju da se integrišu i vezuju u organizacije i institucije u kojima prednjače zemlje razvijenog zapada. On se stiže kroz članstvo u Međunarodnom monetarnom fondu, Svjetskoj banci i Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

LITERATURA:

1. B. Horvat, Privatizacija, nasuprot deetatzaciji u zborniku "Ekonomska cena rata", Fondacija za mir i rješavanje kriza, Pariz – Beograd 1996. A. Knežević, Održivi razvoj u obnovi privrede BiH, Sarajevo 1995.
2. M. Bodiroža, Đ. Acin: "Međunarodna ekonomija", Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Srpsko Sarajevo 2002.
3. K. Hodžić (RE) "Privatizacija i globalizacija", Međunarodni forum Bosna, Sarajevo 2003.
4. B. Ilić - M. Tomić, Savremena politička ekonomija, Ekonomski fakultet Brcko 2003.
5. B. Ilić, Aktuelnost političke ekonomije u savremenom tranzicionom periodu, Ekonomski anali 1998.
6. J. Teodorović, Tanzicijski proces u globalnoj okolini "Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj", Ekonomski institut Zagreb, 2001.
7. M. Puškarić, Teorijska ishodišta i iskustva privatizacije u V. Britaniji, Računovodstvo i Finansije, Zagreb 1994.
8. T. Popović, Osnovne tranzicije i program privatizacije, Institut ekonomskih nauka, Beograd 1996. godine.
9. U. Beck, Was ist Globalisierung, Frankfurt, Suhrkamp, 1998.